

З ІСТОРИОГРАФІЧНОЇ СПАДЩИНИ

Дмитро Яворницький

●

СЕЛО КРАСИЛІВКА

(Підготовка до друку і передмова

ОЛЕКСАНДРА КОВАЛЕНКА та ВІКТОРА ШЕВЧЕНКА)

«Нестор» Запоріжжя Дмитро Іванович Яворницький (1855—1940) увійшов у історію вітчизняної культури передусім як знавець минувшини українського козацтва. Однак діапазон його інтересів та уподобань був набагато ширшим. Він плідно займався історією та археологією, етнографією і мовознавством, успішно пробував сили на ниві краєзнавства. Багато років учений очолював історичний музей у Катеринославі (нині Дніпропетровськ), який тепер носить його ім'я.

Д. І. Яворницького неможливо уявити кабінетним дослідником. Непосидюча, енергійна людина, він багато мандрував по Україні й далеко за її межами. Маршрути невтомного збирача старожитностей пролягали і Чернігівщиною¹. Чи не уперше Д. І. Яворницький приїхав сюди влітку 1887 р., аби ознайомитись із колекцією В. В. Тарновського у Качанівці. Звідти гість і господар разом вирушили на Запоріжжя й відвідали місця, пов'язані з героїчною історією козацтва. Щойно опубліковані спогади Д. І. Яворницького про В. В. Тарновського детально відтворюють перебіг цієї своєрідної «експедиції»².

У травні—червні 1896 р. Д. І. Яворницький знову завітав на Чернігівщину, вивчав місцеві архіви, записував пам'ятки фольклору, які згодом увійшли до упорядкованої дослідником, збірки українських народних пісень. Наслідком поїздки став, зокрема, історико-етнографічний нарис «Село Красилівка», який побачив світ 15 липня 1896 р. на шпальтах «Новостей и биржевой газеты», то видавалася у Петербурзі, а за кілька днів, 20 липня, був передрукований газетою «Киевлянин».

Цікаво, що на цю публікацію в «Киевлянині» звернув якнайпильнішу увагу видатний український композитор М. В. Лисенко, який саме тоді готував до видання народні обрядові пісні. 7 серпня 1896 р. він терміново написав листа Д. І. Яворницькому в Красилівку: «Якщо є змога мені добути тамечки особливо обрядового матеріалу (веснянки, купальські, обжинкові, весільні, колядки, щедрівки), то я б залюбки приїхав». Втім, лист не застав, адресата у Красилівці — Д. І. Яворницький одержав його 24 серпня в Херсоні³. Не виключено, проте, що М. В. Лисенко таки побував у Красилівці по «гарячих слідах» публікації Д. І. Яворницького, адже у цьому селі протягом другої половини 80—90-х рр. XIX ст. щоліта жив і працював його добрий

знайомий художник, архітектор і етнограф О. Г. Сластіон. До речі, якраз натоді у Красилівці було зведено й розписано (можливо, за участю О. Г. Сластіона) муровану Покровську церкву⁴. У всякому разі, «красилівський епізод» у біографії цих трьох діячів української культури — Д. І. Яворницького, М. В. Лисенка і О. Г. Сластіона — заслуговує на поглиблене вивчення.

Текст, вельми колоритного нарису Д. І. Яворницького про село Красилівку (нині Козелецького району Чернігівської області) подається за першодруком мовою оригіналу згідно з нормами сучасного російського правопису із збереженням усіх лексичних та стилістичних особливостей. Наприкінці гіарису згадано прізвище О. В. Шишацького-Ілліча, відомого фольклориста, етнографа і літератора середини XIX ст., який зібрав та оприлюднив чимало пам'яток усної народної творчості, що побутували на Чернігівщині.

Джерела та література:

1. Див.: Коваленко О. Б. Д. І. Яворницький на Чернігівщині // Деснянська правда. — 1980. — 25 листопада.
2. Яворницький Д. І. В. В. Тарновський // Хроніка — 2000 — К., 1996. — Вип. 16 — С. 139—172.
3. Хандрос Б. Н. Всмотриваясь в лица: Художественно-документальное повествование. — К., 1981. — С. 152—161. Автор помилково стверджує, що нарис Д. І. Яворницького газета «Киевлянин» передрукувала з «Черниговских губернских ведомостей».
4. Чернігівщина: Енциклопедичний довідник. — К., 1990. — С. 365, 640.

Редко можно найти в настоящее время такое село в археологическом и этнографическом отношениях, как село Красиловка, Черниговской губернии, Козелецкого уезда. Здесь старухи и до сих пор ходят в старинных повязках, «намытках»; диды в летнее время носят высокие барашковые шапки, а дядьки и парубки — белые и черные поярокосые и соломенные «брыли», т. е. шляпы. Речь у всех прекрасная, малорусская с заменой О в У (вместо вол — вул, вместо конь — кунь и т. п.). Тут, что ни день и что ни праздник, то поверье и обычай. Так, на праздник Рождества Христова «хлопци» водят козу. Вы видите перед собою сделанную из соломы и из шерсти козу с рогами, хвостом, четырьмя ногами, и высокого журавля с длинной шеей, на высоких ногах, с острым клювом, пляшущих и подпрыгивающих под удары бубен и под пение оригинальной стариннейшего мотива песни: «Пане господарю, Господь з тобою, Господь з тобою, идем з козою... Дурная коза нерозумная, своим дечкам не господыня»... При этом комизма, смеха и веселья без конца!.. На второй день после праздника Пасхи в Красиловке празднуются так называемый «блыскавыци» («блыскавка» значит молния). «Э, завтра мы не робым, бо завтра «блыскавыци», — обыкновенно говорят крестьяне тем, которые нанимают их под такой день. День Преполовления у Красиловцев известен под именем переплавной среды: «Святая среда переправляется с одного берега Десны на другой». В день св. Юрия, т. е. 23-го апреля, каждый хозяин старется выгнать свій скот на молодое жито, т. е. на поле, на котором поднялась молодая рожь, в надежде, что это принесет здоровье скоту и счастье хозяину. На «зелену недилу», т. е. на Троицу, всякий молится и просит Бога, чтобы ему не умереть в это время: «Як-бы мени, Господы, на зелену недилу не вмерты». Это — время русалок, и поэтому люди боятся умирать в такие дни.

Во всю «зелену недилу» происходят различные «мороки»: идет человек по полю и видит, будто вдали голые мужики косят траву, а оно

в действительности не мужики, а бусолы, т. е. аисты шагают по полю. В четверг на «зелену недилю» все русалки выходят из воды и сушатся на солнце. Поэтому в этот день всякий хозяин и хозяйка стараются вынести свою одежду, для просушки, на воздух. Понедельник после «зеленой недели» называется «розыгры». В этот день собираются за селом «дивчата», ставят там, в каком-нибудь месте, тонкую «елыну» (ель), на «елыну» надевают колесо, вокруг «елыны» кладут солому и все это поджигают огнем, после чего становятся в круг, поют песни и танцуют. Это называется провожать русалок за село. В июле месяце, когда хозяин привозит первый воз хлеба с поля до клуни (риги), то он не сразу кладет его в стог, а берет сперва меры против мышей: для этого достается из коморы «святой хрин из зубыв поросья», которое обыкновенно святится, вместе с куличем, на первый день праздника Пасхи и держит в своих зубах корешки хрена; два корешка такого хрена кладутся попеременно до восхода солнца, крест-на-крест, под первый сноп ржи, и после того уже ввозится в ток остальной хлеб, которого не посмеет тронуть ни одна мышь. В августе месяце, после окончательной уборки хлеба, Красиловцы празднуют «обжинки» и завязывают на поле «бороду»: для «бороды» оставляется лучший куст жита (ржи) и складывается крестом; в середину «бороды» кладется большой кусок печеного хлеба. В декабре месяце, на св. Спиридона, 12 числа, выгоняют из хат тараканов. Для этого берут в посуду воды, обходят три раза («трейчы») хату, брызгают на нее водой, стараясь лить «од себе», и приговаривают: «святой Спиридон, выгоняй всяку нечисть вон!»...

Кроме всего этого, в селе Краеиловке изредка можно видеть слепцов с кобзами, а близ Красиловки живет и мастер, который делает такие кобзы. Песен, сказок, пословиц, присловьев, повестей о разных проделках чертей — записывай в Краеиловке на обе руки. Для южнорусского этнографа село Красиловка достойно внимания еще и в том отношении, что в ней записана Шишацким-Ильичем древнейшая песня о боге Посвистоце, в свое время наделавшая много шума и заподозренная в чисто-народном происхождении. К сожалению, мы не можем сказать ни за, ни против Шишацкого, так как старуха, от которой он якобы записал песню языческих времен, несколько лет тому назад скончалась.